

Yeshmanova, G. (2025). Mangystau bölgesinde Sisem Ata Mezarlığı'nın mimari, tipolojik ve kültürel analizi: Oğuz boyları mezar taşları üzerine bir inceleme. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 611-624.

MANGYSTAU BÖLGESİNDE SİSEM ATA MEZARLIĞI'NIN MİMARİ, TİPOLOJİK VE KÜLTÜREL ANALİZİ: OĞUZ BOYLARI MEZAR TAŞLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Gulmira YESHMANOVA**

Öz: Sisem Ata Mezarlığı, Mangystau bölgesinde yer alan ve özellikle Oğuz boyları ile Kazak Aday boyunun tarihsel izlerini taşıyan önemli bir kültürel miras alanıdır. Bu mezarlık, mimari ve tipolojik özellikleriyle dikkat çekerken, kullanılan taş malzeme türleri, işçilik teknikleri ve sembolik motifler bölgenin zengin kültürel geçmişini yansıtmaktadır. Mezar taşlarında sıklıkla rastlanan koç ve koyun figürleri, hayvancılıkla ilişkili yaşam tarzını ve inanç sistemlerini simgelemektedir. Ayrıca, bitkisel ve geometrik süslemeler, toplumsal hafızanın ve kimliğin aktarımında önemli bir rol oynar. Mezarlığın coğrafi konumu ve tarihsel süreçteki etkileşimler, mimari çeşitliliğin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Sisem Ata Mezarlığı, bölgenin kültürel sürekliliğini ve etnik kimliğini koruyan bir alan olarak öne çıkmaktadır. Mezarlığa yönelik sistemli araştırmalar farklı dönemlerde tanınmış bilim insanları – mimarlar, tarihçiler ve etnograflar tarafından yürütülmüştür. Bunlar arasında M. M. Mendikulov, A. İtenov ve M. S. Nurkabayev bulunmaktadır. 2011 ve 2012 yıllarında, S. E. Ajigali'nin koordinatörlüğünde Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı Bilimler Akademisi'ne bağlı Ş. Ş. Ualikhanov Tarih ve Etnoloji Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen etno-arkeolojik saha araştırması, mezarlığı ve onun tarihî önemini daha derinlemesine incelemiştir. Әжіғали, С. (2014.).

Anahtar Kelimeler: Sisem Ata Mezarlığı, Mangystau Bölgesi, Oğuz Boyları, Kazak Aday Boyu, Kültürel Miras, Mezar Taşları, Koç ve Koyun Figürleri, Mimari Özellikler, Sembolik Motifler

ARCHITECTURAL, TYPOLOGICAL AND CULTURAL ANALYSIS OF THE SİSEM ATA CEMETERY IN THE MANGYSTAU REGION: A STUDY ON THE TOMBSTONES OF THE OGHUZ TRIBES

Abstract: The Sisem Ata Cemetery, located in the Mangystau region, is an important cultural heritage site that bears the historical traces of the Oghuz tribes and the Kazakh Aday clan. This cemetery stands out with its architectural and typological features; the types of stone materials used, craftsmanship techniques, and symbolic motifs reflect the region's rich cultural past. The ram and sheep figures frequently found on the tombstones symbolize the pastoral lifestyle and belief systems of the communities. In addition, vegetal and geometric ornaments play a significant role in the transmission of collective memory and identity. The geographical location of the cemetery and historical interactions have been decisive in shaping its architectural diversity.

* Bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı bünyesinde çalışılan «Mangystau Bölgesindeki Mezar Taşlarının Tezyinatı» (Sisem Ata Mezarlığı Örneğinde Koç/Stilize Koyun Formlu Mezar Taşları ve Süslemeleri) adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

** Doktora öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı, gulmi.yeshmanova@gmail.com

ORCID: 0009-0003-7253-9662

The Sisem Ata Cemetery emerges as a site that preserves the cultural continuity and ethnic identity of the region. Systematic research on the cemetery has been conducted at different periods by renowned scholars — architects, historians, and ethnographers. Among these researchers are M. M. Mendikulov, A. Itenov, and M. S. Nurkabayev. In 2011 and 2012, under the coordination of S. E. Ajigali, an ethno-archaeological field study carried out by the Sh. Sh. Ualikhanov Institute of History and Ethnology of the Academy of Sciences under the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan examined the cemetery and its historical significance in greater depth.

Keywords: *Sisem Ata Cemetery, Mangystau Region, Oghuz Tribes, Kazakh Aday Clan, Cultural Heritage, Tombstones, Ram and Sheep Figures, Architectural Features, Symbolic Motifs.*

Sisem Ata Mezarlığı, Mangystau bölgesinde konumlanan ve özellikle Oğuz boylarının, bilhassa Kazak Aday boyunun tarihsel izlerini taşıyan bir mezarlık olarak öne çıkmaktadır. Bu alanın mimari ve tipolojik özellikleri, yalnızca mezar taşlarının biçimleriyle değil, aynı zamanda kullanılan taş malzemenin türü, işçiliğin niteliği ve mezarların coğrafi yönelişiyle de dikkat çekmektedir. Söz konusu mezarlık, bölgedeki zanaatkârların ustalığını yansıtan taş keski işçiliğiyle öne çıkar; bu durum Kazak halkının süsleme ve uygulamalı sanatındaki geleneksel yaklaşımların da bir göstergesidir (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

Özellikle koçbaşı ve koyun figürlü mezar taşları, hem tipolojik çeşitlilik hem de sembolik anlamlar bakımından Sisem Ata Mezarlığı'nın karakterini belirleyen temel unsurlardandır. Mezar taşlarında karşılaşılan motifler ve süslemeler, yalnızca bireysel bir estetik tercih değil; aynı zamanda toplumsal yapı, inanç sistemi ve kültürel kimlik açısından da önemli ipuçları sunar. Motiflerin taşıdığı sembolik anlamlar sayesinde, geçmişten günümüze uzanan kültürel süreklilik gözlemlenebilir (Dikmen, 2022).

Hayvansal motiflerin yaygınlığı ise Türk kültüründe hayvanların kutsallığına ve toplumsal yaşamda oynadıkları role işaret eder. Koçbaşı gibi figürlerin hem Orta Asya'da hem de Anadolu'da mezar taşı olarak kullanılması, bu sembollerin kökeninin nedenli eskiye dayandığını gösterir. Bölgedeki mezar taşlarında sıkça rastlanan bu tür hayvansal motifler, Oğuz-Türkmen kavimlerinin göçleriyle birlikte şekillenen kültürel mirasın canlı örnekleri arasında yer alır (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

Mezarlığın mimari dokusu ve tipolojik çeşitliliği üzerinde coğrafi konumun etkisi büyüktür. Mangystau gibi farklı kültürlerin etkileşim sahası olan bölgelerde yer alan mezarlıklar, çeşitli toplumların sanat anlayışlarının ve inanç sistemlerinin izlerini bünyesinde barındırır. Komşu halklarla olan ilişkiler ve tarih boyunca gerçekleşen göç hareketleri, Sisem Ata Mezarlığı'ndaki anıtsal yapılanmanın biçimlenmesinde belirleyici olmuştur. Bu bağlamda, sadece Kazak Aday boyuna özgü unsurlar değil; aynı zamanda Altaylardan Kafkasya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyanın ortak motifleri de gözlemlenir (Dikmen, 2022).

Ayrıca mezarlık alanının yönelişi de dikkate değerdir. Belli bir düzen içinde sıralanan mezar yapıları, bölgenin dini ayinleri ve toplumsal yapısı ile uyumludur. Yönelişteki bu düzenlilik, göçebe yaşam tarzının getirdiği pratik gereksinimler ile inançsal ayinlerin birleşimini yansıtır.

Mezarların kuzeydoğu-güneybatı ekseninde dizilmesi gibi örnekler, hem yerel geleneklerin hem de genel Türk-İslam dünyasının etkilerini ortaya koymaktadır. Sisem Ata Mezarlığı'nın tarihsel gelişimi incelendiğinde ise bölgenin kültürel hafızasında merkezi bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle XIII-XIV. yüzyıllarda yaşanan göçler sırasında Salor Dönemi'nin etkisiyle çok sayıda anıt mezarın inşa edildiği bilinmektedir (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

Bu döneme ait taş eserler yalnızca anıtsal mimariyi değil; aynı zamanda dönemin toplumsal dinamiklerini de yansıtır. Sonuç olarak, Sisem Ata Mezarlığı'nın mimari yapısı, tipolojik çeşitliliği ve sembolik motiflerle bezenmiş taşları; bölgenin tarihî süreçleriyle bütünleşerek zengin bir kültürel miras oluşturur. Hem yerel zanaatkârların elinden çıkan özgün eserler hem de farklı toplumların etkileşimiyle şekillenen motifler aracılığıyla bu alanın

önemi daha iyi anlaşılmaktadır (Dikmen, 2022).

1. Sisem Ata'nın Tarihî ve Dini Önemi

Sisem Ata Mezarlığı'nın efsanelerdeki yeri, bölgenin tarihî ve dini kimliğini şekillendiren önemli bir unsur olarak öne çıkar. Efsaneler, toplumsal belleğin canlı tutulmasında ve kültürel değerlerin aktarılmasında temel rol oynar. Mitoloji ve efsanevi anlatılar, kutsal ya da olağanüstü olayların semboller üzerinden kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlar. Bu anlatımlar, doğrudan olaylardan ziyade, olayların ortaya çıkış nedenlerini açıklayarak gerçek dünyanın sembolik bir yorumunu sunar. Böylece Sisem Ata Mezarlığı gibi kutsal mekânlar, halkın manevi dünyasında yalnızca birer defin alanı değil, aynı zamanda kolektif hafızanın ve toplumsal kimliğin taşıyıcıları hâline gelir (Duydu; Tekin, 2022).

Bölgedeki mezar taşlarının tipolojisi ve üzerlerindeki figüratif süslemeler de efsanevi sembollerin izlerini taşır. Özellikle koç ve koyun formlu mezar taşları¹, eski Türk inanç sistemlerinin mitolojik kodlarıyla ilişkilendirilir. Koçbaşı veya koçboynuzu motifleri, savaşçılık, kahramanlık ve koruyucu ruhlara olan inancın bir yansımasıdır. Bu tür figürlerin mezar taşlarında sıkça kullanılması, ataların ruhundan yardım isteme geleneğiyle bağlantılıdır. Yani ardıllarının ata-baba kültürüne yönelerek yaşamlarında güvenlik ve huzur arayışı içinde oldukları görülür (Kartaeva ve Oralbay, 2020; Aksoy, 2023).

Koç figürü aynı zamanda güç, bereket ve koruyuculuk gibi anlamlar yüklenmiş bir sembol olarak karşımıza çıkar. Sır Derya vadisinde yaygın olan koç figürlü seramik kaplarda bu sembolik anlamların maddi kültürdeki yansımalarına örnek teşkil eder. Sisem Ata'nın kendisi ise bölgedeki hayvan piri inanışlarının merkezinde yer alır. Yılkı piri olarak bilinen Kambar Ata veya Yılkıcı Ata ile birlikte Şopan Ata (Çoban Ata), Oysıl Kara (deve piri) gibi figürler; sadece hayvan sürülerinin değil, insanların da manevi rehberleri ve koruyucuları olarak kabul edilirler. Sisem Ata'nın türbesi ve mezarı etrafında şekillenen bu efsanevi anlatılar, bölge halkının doğaüstü güçlerle ilişkisini canlı tutmakta ve sosyal dayanışmayı pekiştirmektedir (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

Ayrıca Mangystau'da yer alan Şopan Ata'nın yeraltı mescidi ve eski mezarı gibi yapılarda bu kültürün somutlaşmış örnekleri arasında değerlendirilir. Türk topluluklarında çocukluktan itibaren at binmeyi öğrenmek gibi pratiklerin Oğuz Kağan Destanı'nda vurgulanması, hayvanlarla kurulan ilişkinin yalnızca ekonomik ya da gündelik yaşamla sınırlı kalmadığını gösterir. At binmekle ilgili efsaneler, bireyin dünyaya bilinçli katılımının ilk işaretleri olarak değerlendirilir; burada at sadece bir ulaşım aracı değil, aynı zamanda kahramanlık ve özgürlüğün simgesi olur. Kaşgarlı Mahmud'un Divânu Lügati't-Türk'de "At Türk'ün kanadıdır" ifadesi de bu düşünceyi destekler; atın mitolojik anlamda insanı yücelten bir varlık olarak algılanması Sisem Ata çevre sindeki inançlarda da kendini gösterir (Turan, 2019).

Mezar taşlarında görülen desenler ise X. ile XIII. yüzyıllar arasında yerel halk kültürüyle bütünleşmiş olup zamanla çeşitli dönüşümlere uğramıştır. Özellikle koçboynuzu nakışlarının yaygınlığı ardılların ata-baba ruhundan medet umma geleneğiyle yakından ilişkilidir (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

Ayrıca mezarlıkta rastlanan damgalar ve işaretler de Oğuz boylarına kadar uzanan köklü geleneklerin devam ettiğini gösterir; bu işaretlerin cami ve imaretlerde bulunması ise efsanelerin yalnızca sözlü değil aynı zamanda mimari sembollerle de yaşatıldığını ortaya koymaktadır (Bekaroğlu ve Gezici, 2023).

Sisem Ata Mezarlığı'ndaki efsanevi unsurlar; hem toplumsal kimliğin inşasında hem de dini ayinlerin sürekliliğinde belirleyici rol oynar. Mezar taşlarının malzeme seçimi, süsleme teknikleri ve üretim biçimleri de zanaatkarların sanatsal gelenekleriyle birleşerek bu

¹ Gulmira Yeshmanova «Mangystau Bölgesindeki Mezar Taşlarının Tezini» (Sisem Ata Mezarlığı Örneğinde Koç/Stilize Koyun Formlu Mezar Taşları ve Süslemeleri) doktora tezi çalışmasından alıntı.

efsanevi mirasın maddi temsillerini oluşturur (Kartaeva ve Oralbay, 2020; Aksoy, 2023). Tüm bu unsurlar birlikte ele alındığında Sisem Ata Mezarlığı'nın yalnızca bir defin alanı değil; geçmişten günümüze aktarılan mitolojik anlatıların, toplumsal değerlerin ve kolektif hafızanın merkezi olduğu anlaşılır.

2. Sisem Ata Mezarlığı'nın Genel Mimari ve Tipolojik Özellikleri

Sisem Ata Mezarlığı'nın yerleşim şeması, Mangystau bölgesinin coğrafi ve kültürel dokusuyla yakından ilişkilidir (Şekil 1). Alanın düzenlenmesinde, mezar taşlarının yönelişi ve dağılımı, tarihsel süreçte şekillenen toplumsal inançlar ve geleneklerle uyumludur. Özellikle Oğuz boyları ve Kazak Aday boyu mensuplarına ait mezar taşlarının yoğunluğu, mezarlığın belirli odak noktalarında kümelenmeler oluşturmasına neden olmuştur. Bu kümelenmeler, sadece aile ya da soy birliğini değil, aynı zamanda toplumsal statü ve inançsal hiyerarşiyi de yansıtır (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

Mezar taşlarının yerleştirilmesinde gözlenen tipolojik çeşitlilik, hem mimari hem de sembolik anlamda bölgesel zanaatkârların izlerini taşır. Taş malzeme seçimi, çoğunlukla çevrede kolayca temin edilebilen doğal kaynaklara dayanmaktadır; bu durum mezarlığın genel görünümünde homojen bir taş dokusu yaratır.

Aynı zamanda, mezar taşlarının yönleri genellikle doğu-batı ekseninde düzenlenmiştir. Bu yöneliş, eski Türk inanç sistemlerinden gelen gökyüzüyle bağlantılı kozmolojik anlayışların devamı olarak yorumlanabilir (Kartaeva ve Oralbay, 2020; Dikmen, 2022).

Koç figürü gibi motiflerin mezar taşlarında sıkça kullanılması ise bu kozmolojik düzenin ve koruyucu inancın mekâna yansıtıldığını gösterir (Kartaeva ve Oralbay, 2020). Yerleşiminde dikkati çeken bir diğer unsur ise anıtsal nitelikteki mezar taşlarının merkezi konumlarda toplanmasıdır. Bu anıtsal taşlar genellikle daha yüksek veya daha özenli işçilikle yapılmıştır. Alanın çeşitli noktalarındaki bu tip yapılar, topluluğun önemli şahsiyetlerine veya liderlerine ait mezarların işaretçisi olarak değerlendirilir. Ayrıca, bölgede yaygın olan koyun-taş ve koç-taş formları da hem mimari hem de tipolojik açıdan alanın karakteristiğine katkıda bulunur (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

Şekil 1: Sisem Ata Mezarlığı'nın yerleşim planı

Koç-taşlar ile koyun-taşların Aral ve Hazar arası geniş coğrafyada benzer şekilde kullanılması, Sisem Ata Mezarlığı'nın yerleşim şemasında görülen bu uygulamanın bölgesel bir gelenek olduğunu ortaya koymaktadır. Mezarlıkta bulunan bazı taşlar insan figürüne benzetilerek dikilmiş olup, bunlar da toplumsal hafızada önemli kişiler için ayrılmış özel alanları işaretler. Bunun yanında, farklı dönemlere ait mimari unsurların bir arada bulunması alanın tarihsel sürekliliğini vurgular. Erken dönemden itibaren gelişen bu yerleşim mantığı sayesinde yeni eklenen mezarlar mevcut yapıya entegre edilmiştir. Bölgenin doğal

topoğrafyası da yerleşiminin oluşumunda belirleyici rol oynamıştır. Mezarlar genellikle yükseltilere veya hafif eğimli arazilere konumlandırılmıştır; bu sayede hem görünürlük artmış hem de kutsallık vurgulanmıştır. Ayrıca su kaynaklarına yakınlık veya rüzgâr gibi iklimsel faktörler de mezarlığın iç düzenini etkilemiştir. Sisem Ata Mezarlığı'nda gözlenen kompozisyonel yapı, yalnızca bireysel mezarların değil aynı zamanda toplumsal bütünü mekânsal ifadesidir. Her bir mezarın yeri; aile ilişkileri, sosyal statü ve inanç sistemleriyle şekillenmiş olup, alan genelinde simetrik olmayan fakat organik bir bütünlük sunar. Bu bütünlükte kullanılan hayvan figürleri ve geometrik süslemeler ise sadece dekoratif değil aynı zamanda koruyucu ve anlam katıcı öğeler olarak değerlendirilmelidir (Dikmen, 2022).

Sisem Ata Mezarlığı'nın yerleşimi; mimari çeşitlilikten sembolik motiflere kadar çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bölgenin tarihi gelişimiyle paralel olarak evrilen bu düzenleme anlayışı, hem geleneksel Türk inançlarını hem de bölgesel zanaatkarlığın izlerini günümüze taşımaktadır (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

3. Oğuz Boyları'na Ait Mezar Taşları

Sisem Ata Mezarlığı'nda yer alan mezar taşları, özellikle Oğuz boyları ve bu boyların Kazak Aday koluna mensup topluluklarının tarihsel ve kültürel izlerini taşımaktadır. Bu mezar taşlarının mimari ve tipolojik özellikleri, bölgedeki göçebe Türk topluluklarının sosyal yapısı ve inanç sistemleriyle doğrudan ilişkilidir. Mezar taşlarının biçimsel çeşitliliği, kullanılan malzeme türleri ve süsleme anlayışı, hem Oğuz boylarının ortak mirasını hem de Kazak Aday boyunun kendine özgü geleneklerini yansıtır. Mangystau bölgesi başta olmak üzere Batı Kazakistan'daki mezarlıklarda sıklıkla rastlanan koyun heykelli mezar taşları, bu coğrafyada yaşayan toplulukların hayvancılıkla olan sıkı bağını simgeler. Özellikle koyun figürlü mezar taşlarının Mangystau, Donıztau ve Üstürt gibi bölgelerde yoğunlaşması, buradaki toplumsal yapının ekonomik temelini hayvancılık olduğunu gösterir. Koyun heykelli mezar taşları sadece birer kabir işareti değil, aynı zamanda ölen kişinin toplumsal statüsünü ve ekonomik faaliyetlerini sembolize eden unsurlardır (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

Şekil 2: Sisem Ata mezarlığı saha araştırması

Bu tür sembolik motifler, Oğuz boylarının eski dönemlerden itibaren hayvanlarla kurdukları güçlü bağın bir uzantısı olarak da yorumlanabilir. Mezar taşlarında kullanılan figürler ve semboller yalnızca ekonomik veya sosyal göster gelerle sınırlı kalmaz; aynı zamanda inançsal öğeler de barındırır. Türk mitolojisinde önemli yere sahip olan hayvanlar, özellikle at, kurt ve geyik gibi türler, zaman zaman mezar taşı süslemelerinde de kendini gösterir. Ancak Oğuz Kağan Destanı'nda kuşlara yeterince yer verilmemesi, dönemin ilkel yaşam tarzının bir yansıması olarak görülmektedir; toplum geliştikçe kutsal hayvanlar arasında kuşların da önem kazandığı gözlemlenir. Buna karşın at figürü, hem ulaşım aracı hem de savaşlarda vazgeçilmez bir unsur olarak Oğuz topluluklarında merkezi bir konuma sahiptir. Atın destanlarda ve mitolojik anlatılarda olduğu kadar mezar taşı ikonografisinde de yer alması, onun sosyo-kültürel değerinin altını çizer.

Söz konusu olan bu mezarlık, Orta Asya'nın kadim göçebe kültürünün maddi mirasını yansıtan önemli arkeo-kültürel alanlardan biridir. Bu alan, tarihî süreç içerisinde Oğuz boylarının bölgedeki varlığına dair somut kanıtlar sunması bakımından dikkate değerdir. 2025 yılında Aktau şehri, "Türk Dünyası Kültür Başkenti" olarak ilan edilmiştir. Bu vesileyle, Türkiye Cumhuriyeti Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) desteğiyle yürütülen "Ulu Türkistan'da Oğuzların Kültürel Mirasının İzinde" başlıklı proje, Türk Dünyası Kültür Başkenti Aktau'ya armağan edilmek üzere hazırlanmıştır. Proje kapsamında (Şekil 2) gerçekleştirilen saha araştırmaları sırasında incelenen mezar taşları üzerinde, 24 Oğuz boyunun damgaları arasında yer alan ve kompozisyon ile hat tekniği bakımından belirgin şekilde işlenmiş örnekler tespit edilmiştir. Bu damgalar arasında özellikle Kayı, Bayandır, Bayat ve Çavuldur boylarına ait işaretlerin, diğerlerine kıyasla daha net ve tekrarlı biçimde uygulandığı gözlemlenmiştir.

Damgaların belirginliği hem taş ustalarının uygulama tekniği hem de söz konusu boyların bölgede tarihî süreç içerisinde güçlü bir varlık göstermeleri ile ilişkilendirilebilir. Epigrafik açıdan değerlendirildiğinde, bu damgalar yalnızca etnik aidiyetin göstergesi değil, aynı zamanda Oğuz boylarının Mangystau bölgesindeki sosyo-kültürel etkisinin somut kanıtları niteliğindedir. Sisem Ata'da bulunan bu mezar taşlarının tipolojik özellikleri, Orta Asya Türk mezar taşı geleneğinin tipik unsurlarını barındırmaktadır. Taşların üzerindeki damgalar, sadece ölen kişinin aidiyetini göstermekle kalmayıp, aynı zamanda Oğuz boylarının bölgede yerleşik veya yarı göçebe topluluklar hâlinde varlıklarını sürdürdüklerinin epigrafik delilleri olarak değerlendirilmektedir.

Kayı Boyu Oğuzların 24 boy teşkilatında Bozok koluna mensup olup, boylar sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lugâti't-Türk'ünde "Kayı" adı açıkça zikredilmiş, Reşîdüddin Fazlullah'ın Câmî'ü't-Tevârih'inde ise boy damgası, ongunu ve tarihi bilgileriyle birlikte kaydedilmiştir. "Kayı" kelimesi eski Türkçede "sağlam, kudretli, kuvvetli" anlamına gelmekte olup, bu adın boyun askerî ve siyasi gücüne işaret ettiği düşünülmektedir.

Tarihî kaynaklara göre Kayı boyu, XI. yüzyıldan itibaren Aral Gölü'nün güneydoğusundan Mangışlak (günümüzde Mangystau) bölgesine, oradan da Hazar'ın batı kıyılarına ve Anadolu'ya uzanan göç hareketleri içinde etkin bir rol oynamıştır. Selçuklu döneminde boyun bazı kolları Anadolu'ya yerleşmiş, Osmanlı Beyliği'ni kuran Osman Gazi'nin de bu boya mensup olduğu kabul edilmiştir. Böylece Kayı boyu, Türk tarihindeki en önemli siyasi teşekküllerden biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun hanedan boyu olarak ün kazanmıştır.

Kayı boyunun damgası, üst ucu çatalı bir "I" işareti şeklindedir ve oldukça sade bir geometrik forma sahiptir. Bu damga, hem hayvancılık faaliyetlerinde kullanılan damgalarda hem de mezar taşlarında, mimari süslemelerde ve dokuma ürünlerinde görülmektedir. Boyun ongunu (totem hayvanı) bazı kaynaklarda şahindir.² (Şekil 3).

² Gulmira Yeshmanova «Mangystau Bölgesindeki Mezar Taşlarının Tezyinatı» (Sisem Ata Mezarlığı Örneğinde Koç/Stilize Koyun Formlu Mezar Taşları ve Süslemeleri) doktora tezi çalışması 3 bölümden alıntı. (Şekil 3,4) Fotoğraf ve çizimler doktora tezi hazırlayana aittir.

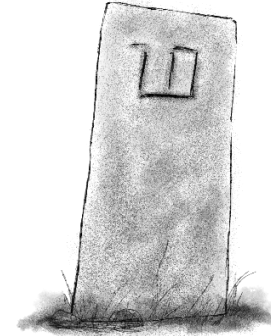

Şekil 3: Kayı boyu mezar taşı

Bayandır Boyu Oğuzların 24 boy teşkilatında Bozok koluna mensup olup sıralamada Kayı ve Bayat boylarından sonra yer almaktadır. Boyun adı, Kaşgarlı Mahmud'un *Divânu Lugâti't-Türk*'ünde ve Reşîdüddin Fazlullah'ın *Câmi'ü't-Tevârih*'inde açıkça kaydedilmiş, damgası ve ongunu da bu eserlerde belirtilmiştir. “Bayandır” kelimesi eski Türkçede “zenginleştirici, bay eden” anlamına gelmekte olup, muhtemelen boyun ekonomik gücünü, nüfuzunu ve topluluk içindeki saygın konumunu ifade etmektedir.

Tarihî kaynaklara göre Bayandır boyu, XI–XIII. yüzyıllar arasında Mangışlak (günümüzde Mangystau), Hazar kıyıları ve Harezm bölgesinde yoğun olarak yaşamış; Selçuklu ordularında önemli bir askeri unsur olarak yer almıştır. Daha sonraki dönemde boyun bir kısmı Anadolu'ya göç etmiş, Akkoyunlu Devleti'nin yönetici hanedanı bu boya mensup olmuştur. Bu durum, Bayandır boyunun sadece bölgesel değil, tüm Türk-İslam dünyasında siyasi etkisi olan boylardan biri olduğunu göstermektedir.

Bayandır boyunun damgası, genellikle üç uçlu ok veya çatallı mızrak biçiminde stilize edilmiş bir işarettir. Bu damga, mezar taşlarında, kilim ve halı desenlerinde, ayrıca hayvancılıkta kullanılan damgalarda sıklıkla görülmektedir. Ongunu (totem hayvanı) olarak bazı kaynaklarda kartal belirtilmiştir (Şekil 4).

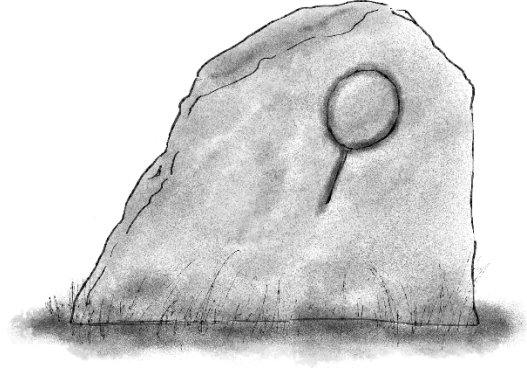
Şekil 4: Bayandır boyu mezar taşı

Bayat Boyu Oğuzların 24 boy teşkilatında Bozok koluna mensup olup sıralamada Kayı boyundan hemen sonra yer almaktadır. Boyun adı, Kaşgarlı Mahmud'un *Divânu Lugâti't-Türk*'ünde “Bayat” şeklinde geçmekte; Reşîdüddin Fazlullah'ın *Câmi'ü't-Tevârih*'inde ise damgası, ongunu ve tarihi bilgileri ile birlikte kayıt altına alınmıştır. “Bayat” kelimesi eski Türkçede “kutlu, mübarek” anlamına gelmekte olup, boyun Oğuz toplulukları içindeki yüksek statüsünü ve itibarlı konumunu ifade etmektedir (Şekil 5).

Tarihî kaynaklar, Bayat boyunun XI–XIII. yüzyıllar arasında Mangışlak (günümüzde Mangystau), Harezm ve Siriderya havzasında varlık gösterdiğini, Selçuklu ve Harzemşah dönemlerinde askeri ve idari görevlerde etkin rol aldığını belirtmektedir. Daha sonraki yüzyıllarda boyun önemli bir kısmı Anadolu'ya göç etmiş, burada Dede Korkut'un da Bayat

boyundan olduğu rivayet edilmiştir. Bayatlar, Türkmen toplulukları içinde kültürel mirası güçlü şekilde koruyan boylardan biri olarak tanınmaktadır.³

Bayat boyunun damgası, stilize edilmiş bir ok veya mızrak biçiminde olup, çoğunlukla yatay ve dikey çizgilerin basit kombinasyonu ile ifade edilir. Ongunu (totem hayvanı) bazı kaynaklarda şahin olarak kaydedilmiştir. Damga, hayvancılıkta, dokuma sanatında ve mezar taşlarında sıkça kullanılmıştır.

Şekil 5: Bayat boyu mezar taşı

Çavuldur boyu, Oğuzların 24 boy sisteminde Bozok koluna mensup olup Kayı boyundan sonra ikinci sırada yer alan Bayat boyunun ardından sayılmaktadır. Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ünde adı "Çavuldur" (Çavuldır) şeklinde geçmekte; ayrıca Reşîdüddin Fazlullah'ın *Câmi'ü't-Tevârih* adlı eserinde boy damgası ve ongunu ile birlikte kayıt altına alınmıştır. Rivayetlere göre "Çavuldur" adı, "hızlı hareket eden, ani baskın yapan" anlamındaki eski Türkçe köklerden türemiştir ki bu da boyun savaşçı niteliğine işaret etmektedir. (Şekil 6)

Tarihî kaynaklar, Çavuldur boyunun XI–XIII. yüzyıllar arasında Maveraünnehir, Hazar kıyıları ve Mangışlak (günümüzdeki Mangystau) bölgesinde varlık gösterdiğini, Selçuklu ve Harzemşah ordularında etkin bir unsur olarak yer aldığını kaydetmektedir. Anadolu Selçukluları döneminde ise boyun bir kısmı Anadolu'ya göç etmiş, özellikle Güneydoğu Anadolu, Sivas ve Tokat civarında iskân edilmiştir. Diğer bir kısmı ise Hazar'ın doğu kıyılarında, Mangystau ve Üstyurt platosunda göçebe yaşamını sürdürmüştür.

Şekil 6: Çavuldur Boyu mezar taşı

³ Gulmira Yeshmanova «Mangystau Bölgesindeki Mezar Taşlarının Tezyinatı» (Sisem Ata Mezarlığı Örneğinde Koç/Stilize Koyun Formlu Mezar Taşları ve Süslemeleri) doktora tezi çalışması 3 bölümden alıntı. (Şekil 5,6) Fotoğraf ve çizimler doktora tezi hazırlayana aittir.

4. Bölgesel ve Kültürel Etkileşimler Bağlamında Sisem Ata Mezarlığı

Mangystau bölgesi, tarih boyunca Orta Asya'nın önemli kavşaklarından biri olarak, hem coğrafi konumu hem de sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikler sayesinde komşu coğrafyalarla yoğun bir etkileşim içerisinde olmuştur. Bu bölgenin özellikle Oğuz boyları ve Kazak Aday boyu başta olmak üzere çeşitli Türk topluluklarının yerleşim ve göç güzergâhı üzerinde bulunması, kültürel aktarım süreçlerinin çok katmanlı bir yapı kazanmasına neden olmuştur. Bölgedeki mezarlık alanlarının oluşumu incelendiğinde, Sisem Ata Mezarlığı gibi alanların sadece yerel değil, aynı zamanda komşu topluluklarla olan ilişkilerin izlerini de taşıdığı görülmektedir. Orta Asya bozkırlarında yaşayan Oğuz boylarının X. yüzyılda Sır-Derya, Üstyurt ve İrtiş ile İdil arasındaki geniş sahalarda varlık gösterdiği, XI. yüzyılın ilk yarısında ise Kıpçaklar tarafından Aral bölgesine sürüldükleri bilinmektedir. Bu göç hareketleri sonucunda Balkaş ve Aral bozkırlarından Sarısu mansabına, Sır-Derya'nın orta kısmına ve Karatav eteklerine yönelen Oğuzlar, Mangystau gibi bölgelerde yeni yerleşim alanları oluşturmuşlardır. Buradaki toplulukların dağılımı ve yerleşim örüntüsü sadece siyasi baskılarla şekillenmemiş, aynı zamanda ekonomik ve sosyal faktörlerinde etkisiyle çeşitlenmiştir. (Agacanov, 2020). Bölgedeki mezarlık alanlarının tipolojisine bakıldığında, Mangystau'daki Sisem Ata Mezarlığı gibi önemli nekropol alanlarının oluşumunda komşu halklarla karşılıklı etkileşimlerin rol oynadığı anlaşılmaktadır. Özellikle büyük Kazak kabilelerinin ya da Oğuz kökenli grupların mezar taşlarında görülen sembolik motifler ve taş işçiliği unsurları, bu kültürler arası geçişin somut örnekleri arasında yer alır. Mesela, mezar taşlarında kullanılan hayvan motifleri ve onların sembolik anlamları eski Türk toplumlarında hayvanların sosyal yaşamda tuttuğu yere işaret ederken, bu tür sembollerin göçebe yaşam tarzının ortak mirası olarak farklı topluluklarda da izlenebilmesi kültürel alışverişin bir göstergesidir. Kazak bozkırlarında yaygın olan ru-taypaya veya köy-ru esasına dayalı mezarlık organizasyonu Mangystau'da da kendini göstermektedir. Büyük kabile veya aile birliklerinin oluşturduğu "kaum" yapısı ile şekillenen mezarlıklar, benzer şekilde Baş kurtlarda da "bölgesel" yapılanma temelinde ortaya çıkmıştır. Bu durum, bölgedeki toplumsal yapının komşu halklarla paralellikler taşıdığını göstermekte olup, mezar tipolojilerinin ve defin geleneklerinin karşılıklı etkileşimle evrildiğine işaret etmektedir Mangystau'ın coğrafi konumu itibarıyla sahip olduğu liman kentleri, kervansaraylar ve ticaret yolları da kültürel temasların artmasına zemin hazırlamıştır. Mankışlak Yarımadası'ndan Kenderli'ye kadar uzanan sahada yer alan şehirler ve kasabalar arasında sürekli bir insan hareketliliği yaşanmış; bu hareketlilik hem maddi hem manevi kültürün paylaşımını hızlandırmıştır. Bölgede tespit edilen 50'ye yakın tarihi şehir ve yerleşim adı bunun açık bir göstergesidir. Sisem Ata Mezarlığı'nda görülen mimari üslup farklılıkları ile taş malzeme kullanımındaki çeşitlilik ise bölgeye özgü zanaatkar geleneklerinin yanı sıra komşu bölgelerden aktarılan tekniklerin de izlerini taşır. Mezar taşlarında kullanılan malzemenin kaynağı ve işlenme biçimi bölgesel kaynaklarla sınırlı kalmayıp çevre coğrafyalardan sağlanan materyallerle de zenginleşmiştir. Ayrıca motif repertuarında kuş motifleri gibi figüratif unsurların varlığı Anadolu'dan Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir kültürel ağın parçası olduğunu düşündürmektedir (Dikmen, 2022).

Mezar taşlarının yönlenişinde de belirgin bir standartlaşma gözlemlenir ken bunun ardında yatan inançsal unsurların hem İslam öncesi Türk inanç sistemlerinden hem de sonraki dönemlerde İslam etkisiyle şekillenen anlayışlardan beslendiği anlaşılmaktadır. Hayvan takviminin kullanılması veya insanlara hayvan isimlerinin verilmesi gibi uygulamalar eski Türk toplumunun doğayla kurduğu ilişkinin devamı niteliğinde olup bu geleneklerin Mangystau'daki mezar taşlarına da yansıdığı görülmektedir. Bölgedeki bazı kabilelerin rûnik işaretlerinde karşılaşılan benzerlikler ise yalnızca Mangystau'a özgü olmayıp daha geniş bir coğrafyada paylaşılan kimlik öğeleri olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Arğın adlı Kazak

boyunun rûnik damgasının Aday boyunun damgasıyla benzeşmesi, hem soy-aidiyetinin hem de kültürel sürekliliğin altını çizmektedir. Bu tür ortaklıklar bölgenin kültürel dokusunun sınır aşan bir karaktere sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Sonuç olarak Mangystau bölgesi ile komşu coğrafyalar arasında gerçekleşen kültürel etkileşimler Sisem Ata Mezarlığı'nda gözlenen mimari çeşitlilikten sembolik motiflere kadar birçok unsurda kendini göstermektedir. Bu etkileşimler sayesinde bölgenin tarihi mezarlıkları yalnızca yerel değil aynı zamanda uluslararası öneme sahip çok katmanlı birer kültür mirası haline gelmiştir.

Sonuç

Mangystau bölgesinde, özellikle Sisem Ata mezarlığında “*Ulu Türkistan’da Oğuzların Kültürel Mirasının İzinde*” başlıklı proje kapsamında yapılan saha çalışmasında, Kayı, Bayandır, Bayat, Çavuldur damgalarının belirgin ve tekrarlı şekilde işlendiği mezar taşları tespit edilmiştir. Bu bulgular, bölgenin tarihî süreçte bu boyların yerleşim ve faaliyet alanlarından biri olduğunu; ayrıca Mangystau’nun Oğuz boylarının kültürel coğrafyasında stratejik bir konuma sahip bulunduğunu göstermektedir. Bu damgalar, hem epigrafik açıdan hem de ikonografik düzenleme bakımından dikkat çekici bir özenle işlenmiştir. Bulgular, Bayandır boyunun tarihî süreçte bölgede güçlü bir varlık gösterdiğini ve Mangystau’nun Oğuz boylarının ortak kültürel hafızasında önemli bir yer işgal ettiğini ortaya koymaktadır.

Mezar taşlarında görülen ikonografik unsurlar, yalnızca etnik kimlik bağlamında değil; aynı zamanda dönemin inanç sistemi, estetik anlayışı ve sosyal hiyerarşisi hakkında da bilgi sunmaktadır. Damgaların yanı sıra geometrik süslemeler, koç heykelli taşlar ve stilize bitkisel motifler, bölgenin Orta Çağ’dan itibaren Türk-İslam sanat geleneği ile göçebe kültürünün sentezini yansıtmaktadır.

Kazak Aday boyuna ait mezar taşlarında ise bölgesel zanaatkarların işçilik izleri belirginleşmektedir. Taş malzemenin seçimi, işleniş biçimi ve yüzeydeki kabartma ya da oyma teknikleri, hem bölgenin doğal kaynaklarına bağlıdır hem de yerel sanat anlayışının ürünüdür. Özellikle antropomorf stilize edilmiş balbal formlarına Kuzeybatı Çin’den Hakkari’ye kadar uzanan geniş Türk kültür coğrafyasında rastlanmaktadır; bu durum Sisem Ata Mezarlığı’ndaki örneklerin de Orta Asya’daki genel Türk anıt geleneğine eklenildiğini ortaya koyar. Balbal tipi mezar taşları, göçebe yaşam tarzının etkisiyle gelişen anıtların eğiliminin fiziksel tezahürleridir. Mezar taşlarının yönelişide dikkate değerdir; genellikle İslamî geleneklere uygun şekilde kibleye doğru yerleştirilen bu taşlar, bazen eski Türk inanç sistemlerinin izlerini de barındıran yönelimlere sahiptir. Yani Sisem Ata Mezarlığı’ndaki tipolojik çeşitlilik sadece mimari değil aynı zamanda inançsal bir çoğulluğu da yansıtmaktadır (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

Sisem Ata Mezarlığı yalnızca bir mimari anıt değil, aynı zamanda tarihî şahsiyetlerin ebedî mekânı olarak da özel bir yere sahiptir. Yerel halk arasında bu mezarlık “Aday Panteonu” olarak adlandırılmaktadır. Burada Mangystau ve Üstürt’ün tarihî gelişimine katkıda bulunmuş birçok kahraman, biy (hâkim) ve tarihî şahsiyetler defnedilmiştir. Onların arasında şunlar bulunmaktadır: Esekmergen, Labak, Şonay, Konay Kenjeoğlu, Änet Tekeoğlu, Tölep Änetoğlu, Süyin kara Ürgenişbayoğlu, Şönen biy, Karjau Tölekeoğlu, Matay Janbozoğlu ve diğerleri.

Kültürel süreklilik açısından bakıldığında, bu mezarlık alanında bulunan mezar taşları geçmişten günümüze ulaşan kolektif hafızanın maddi temsilleri olarak değerlendirilmelidir. Her bir motif ya da figürün arkasında toplumsal kimliklerin şekillenmesine katkıda bulunan anlam katmanları bulunmaktadır. Atasoy ve Çoruhlu’nun incelemelerinde belirttiği gibi hayvan figürlerinin sembolik kullanımı Türk sanatında geniş bir yer tutmakta olup, Sisem Ata Mezarlığı’ndaki örnekler bu geleneğin Batı Kazakistan’daki devamlılığını göstermektedir (Çoruhlu, 2019).

Sonuç olarak Oğuz boyları ile Kazak Aday boyu mensuplarına ait mezar taşları;

biçimsel çeşitlilikleriyle, sembolik motifleriyle ve zanaatkâr işçiliğinin detaylarıyla Sisem Ata Mezarlığı'nın mimari-tarihî dokusunu oluşturan başlıca unsurlar arasındadır. Bunlar hem bölgesel kimliğin korunmasına hem de Türk kültürel mirasının sürekliliğine katkı sağlamaktadır (Kartaeva ve Oralbay, 2020).

Sisem Ata Mezarlığı, Mangystau bölgesinin tarihsel ve kültürel dokusunu yansıtan önemli bir miras alanıdır. Bu mezarlık, özellikle Oğuz boyları ve Kazak Aday boyu mensuplarının izlerini taşıyan mezar taşlarıyla, bölgenin toplumsal yapısını ve inanç sistemlerini anlamak açısından büyük bir değer taşır. Mezar taşlarında gözlemlenen mimari ve tipolojik çeşitlilik, yalnızca yerel zanaatkârların ustalığını değil, aynı zamanda bölgenin tarih boyunca yaşadığı kültürel etkileşimleri de ortaya koymaktadır. Hayvansal motifler, geometrik desenler ve sembolik figürler, bu mezarlığın sadece bir defin alanı olmadığını, aynı zamanda toplumsal hafızanın ve kimliğin mekânsal bir ifadesi olduğunu göstermektedir.

Bölgenin coğrafi konumu ve mezar taşlarının malzeme seçimi ve işçiliğinde belirleyici bir rol oynamıştır. Taş işçiliğinde kullanılan teknikler ve motifler, hem estetik hem de inançsal anlamlar taşırken, bölgedeki zanaatkârların bilgi birikimini ve sanatsal yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Özellikle koçbaşı, at ve kartal gibi hayvan figürleri, Türk kültüründe hayvanların kutsallığına ve toplumsal yaşamdaki önemine işaret eder. Bu semboller, mezar taşlarında sadece dekoratif unsurlar olarak değil, aynı zamanda koruyucu ve anlam katıcı öğeler olarak kullanılmıştır.

Sisem Ata Mezarlığı'nın mimari yapısı ve tipolojik çeşitliliği, bölgenin tarihsel süreçteki gelişimini anlamak açısından önemli ipuçları sunar. Mezarların yönelişi, kullanılan taş malzemelerin türü ve işçilik detayları, hem yerel geleneklerin hem de geniş coğrafyadaki kültürel etkileşimlerin izlerini taşır. Bu mezarlık, sadece Oğuz boylarının ve Kazak Aday boyunun değil, aynı zamanda bölgede yaşayan diğer toplulukların da kültürel mirasını koruyan bir alan olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Sisem Ata Mezarlığı, Mangystau bölgesinin tarihsel ve kültürel zenginliğini yansıtan önemli bir miras alanıdır. Bu mezarlık, bölgenin geçmişini anlamak ve gelecek nesillere aktarmak açısından büyük bir öneme sahiptir. Mezar taşlarında gözlemlenen sembolik motifler ve mimari detaylar, bölgenin kültürel kimliğinin ve toplumsal hafızasının somut göstergeleri olarak değerlendirilmelidir. Bu alan, sadece bir defin yeri olmanın ötesinde, bölgenin tarihsel süreçteki gelişimini ve kültürel etkileşimlerini anlamak için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

- Agacanov, S. G. (2002). *Oğuzlar* (Çev. Ekber N. Necef, Ahmet Annaberdiyev). Selenge Yayınları.
- Agacanov, S. G. (2020). Orta Asya Oğuz boyları tarihinin bazı meseleleri, (Çev. ve Yay. Haz. Yusuf Akbaba, Gürkan Açıköz) *USAD*, Bahar, 299-316.
- Aksoy, M. (2019). Diyarbakır'daki koç, koyun başlı mezar taşları ile kilimlerde kullanılan damgaların tarihi kökenleri. *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, 30-35.
- Aksoy, M. (2024). Türkiye ve Tunceli'deki koç, koyun, at başlı, insan üsluplu (balbal) mezar taşlarının kökeni ve kültür tarihindeki yeri. *Türk Dünyası Tarih Kültür dergisi*, 16-23.
- Bekaroğlu, A. (2022). Türk boylarının izinde damgalar üzerine bir inceleme (Orhun'dan Kastamonu'ya). *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 455-511.
- Çoruhlu, Y. (2007). *Erken devir Türk sanatı*. Kabalcı.
- Çoruhlu, Y. (2016). *Eski Türklerin kutsal mezarları: kurganlar*. Ötüken Neşriyat.
- Dikmen, U. (2022). Design Similarities of star, bird, ram horn, eye, hilt, fertility, rose, horn motifs commonly used in Kazakhstan and Anatolia. *183 Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi International Journal of Turkish World Scientific Researches*, 183-203. <https://doi.org/10.54970/turkuaz.1195075>

- Duydu, M., ve Tekin, A. K. (2022). Türk mitolojisinde hayvan sembolizmi ve geleneksel “şahmeran” figürünün sanata yansımaları. *İdil*, 96, 1208-1217. <https://doi.org/10.7816/idil-11-96-06>
- Ejigali, S. (2014.). *Mangystav men üstirt eskertkişteri*. Öner.
- Kartaeva, T. ve Oralbay, Y. (2020). Geleneksel Kazak kültüründeki koç kültüyle ilgili etnoarkeolojik incelemeler. *Bellekten Türk Tarih kurumu*, 907-958.

Extended Summary

The tombstones located in the Sisem Ata Cemetery bear the historical and cultural traces of the Oghuz tribes and, in particular, the communities belonging to the Kazakh Adai clan. The architectural and typological features of these tombstones are directly related to the social structure and belief systems of the nomadic Turkic communities of the region. The morphological diversity of the tombstones, the types of materials used, and the decorative approaches reflect both the common heritage of the Oghuz tribes and the distinctive traditions of the Kazakh Adai clan.

Among these, tombstones in the form of sheep sculptures, frequently encountered not only in the Mangystau region but also in other cemeteries across Western Kazakhstan, occupy a special place. They symbolize the close connection of the local communities with animal husbandry. The concentration of sheep-shaped tombstones in regions such as Mangystau, Donystau, and Ustyurt indicates that livestock breeding formed the economic foundation of the social structure in these areas. Such sheep-shaped tombstones functioned not merely as grave markers but also as symbols of the deceased's social status and economic activities.

The Sisem Ata Cemetery represents a remarkable heritage site that embodies the historical and cultural landscape of the Mangystau region. Distinguished by its tombstones associated primarily with the Oghuz tribes and the Kazakh Adai clan, the cemetery serves as a valuable source for reconstructing the social structure and belief systems of local communities. The diversity of architectural and typological forms observed in the tombstones highlights not only the craftsmanship and technical skills of local stonemasons but also the cultural exchanges and interactions that shaped the region throughout history. Animal motifs, geometric ornaments, and symbolic figures indicate that the site functioned not merely as a burial ground but also as a spatial expression of collective memory and identity.

The Sisem Ata Cemetery, located in the Mangystau region, is a significant cultural heritage site bearing the historical traces of the Oghuz tribes and the Kazakh Adai clan. This cemetery stands out with its architectural and typological features. The types of stone materials used, craftsmanship techniques, and symbolic motifs reflect the region's rich cultural past. Frequent depictions of rams and sheep on the tombstones symbolize a lifestyle and belief system associated with pastoralism. Additionally, vegetal and geometric decorations play an important role in the transmission of collective memory and identity. The cemetery's geographical location and its historical interactions have been decisive in shaping its architectural diversity. Sisem Ata Cemetery emerges as a site that preserves the region's cultural continuity and ethnic identity. Systematic research on the cemetery has been carried out at different periods by distinguished scholars — architects, historians, and ethnographers. Among them are M. M. Mendikulov, A. Itenov, and M. S. Nurkabayev. In 2011 and 2012, under the coordination of S. E. Ajigali, an ethno-archaeological field study conducted by the Sh. Sh. Ualikhanov Institute of History and Ethnology of the Academy of Sciences under the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan examined the cemetery and its historical significance in greater depth. In this cemetery, more than 150 monuments bear epigraphic inscriptions in Arabic script, which are of particular importance for historical and philological research.

The geographical setting and availability of natural resources in Mangystau played a decisive role in determining the materials and techniques employed in tombstone construction. The methods of stone carving and the symbolic repertoire combined aesthetic and spiritual meanings, reflecting both artisanal knowledge and artistic traditions. Particularly significant are animal depictions such as the ram's head, horse, and eagle, which in Turkic culture symbolized the sacredness of animals and their central role in social and spiritual life. These elements were not solely decorative but also carried protective and symbolic functions within funerary practices.

From an architectural and typological perspective, the Sisem Ata Cemetery provides essential evidence for understanding the historical development of the region. The orientation of graves, the types of stones used, and the stylistic features of craftsmanship reveal a synthesis of indigenous traditions with broader cultural influences. Accordingly, the site should be regarded not only as a cultural monument of the Oghuz tribes and the Adai clan, but also as a repository preserving the shared heritage of various communities that inhabited the area.

In conclusion, the Sisem Ata Cemetery reflects the historical and cultural richness of the Mangystau region and holds enduring importance for both academic research and cultural heritage preservation. The

symbolic motifs and architectural characteristics of its tombstones constitute tangible indicators of cultural identity and collective memory. Far beyond its function as a burial site, the cemetery remains a significant source for studying the historical trajectory and cultural interactions of the broader Central Asian region.

